

Kroužkování ptáků na Josefovských loukách v letech 1975–2017

Bird ringing in the Josefov Meadows Bird Reserve in the period 1975–2017

Petr ŠKOBLUK

Malá Čermná 87, 517 25 Čermná nad Orlicí; e-mail: P.Obluk@seznam.cz

ÚVOD

Na 76 ha nivních luk mezi Novou Metují, Starou Metují a potokem Jasenná u Jaroměře se rozkládá významné ornitologické území zvané Ptačí park Josefovské louky, založený Českou společností ornitologickou v roce 2006 (ČSO 2019). Nachází se tu unikátní více jak sto let starý zavlažovací systém, pomocí kterého je možné regulovat množství vody v půdě i na povrchu. Tento systém umožňuje udržovat na loukách vodu, což pomáhá návratu mokřadních ptáků do dříve pravidelně zaplavované oblasti nivy Metuje.

Na lokalitě bylo do konce roku 2017 zjištěno 175 ptačích druhů, a to zejména pozorováním a poslechem, částečně však také díky odchytu ptáků pro účely kroužkování. Cílem tohoto příspěvku je shrnout dostupná data o kroužkování ptáků na území Josefovských luk do roku 2017.

METODY

Jedinou metodou značení ptáků, jež se v ptačím parku používá, je kroužkování českými kovovými kroužky dle metodiky Kroužkovací stanice Národního muzea Praha (ŠKOPEK & CEPÁK 2005).

Odchyt ptáků zde probíhá několika způsoby. Patří mezi ně zejména odchyt do nárazových sítí na sedmi odchytových místech, která však při jednotlivých akcích nejsou vždy všechna využita. Místa odchytu se nacházejí v křovinách podél toku Metuje, v jednom případě jde o stabilně podmáčené stanoviště se stojící vodou a jedno stanoviště se nachází na můstku přerušující pruh rákosin. Dále je zde umístěn i stabilní elevátor v místě přechodu rákosového porostu do vrbových křovin podél toku Staré Metuje. Sítě jsou obvykle natahovány v délce 10–30 m (průměr oka 16–19 mm). Odchyty do sítí jsou z větší části realizovány bez použití lákadel. Příležitostně se ale využívá i lákání na hlas, zpravidla jde o směs hlasů pěnic (*Sylvia* sp.), budnička menšího (*Phylloscopus collybita*), slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) nebo střeoevropských druhů cvrčilek (*Locustella naevia*, *L. fluviatilis*, *L. luscinoides*). V zimním období zde dochází i k odchytu ptáků u velkého krmítka se zásobníkem na jeden pytel slunečnice umístěného ve vstupním areálu parku. Na zem se záměrně krmení nesype.

Dále se kroužkují ptáci zastižení v hnízdních budkách, a to jak mláďata, tak i rodiče chycení v budkách při kontrole. V parku je vyvěšeno 90 budek (MACHKOVÁ 2014), převážně se jedná o sýkorníky pro sýkory modřinky (*Cyanistes caeruleus*) a sýkory koňadry (*Parus major*) – rozlišeno průměrem vletového otvoru (modřinka – 28 mm, koňadra 33 mm), převažují budky s větším průměrem vhodné pro koňadry a další ptačí

druhy obdobné velikosti. Dále je na lokalitě k dispozici přibližně 10 kusů větších budek typu špačkovník. Obsazenost budek se pohybuje každoročně kolem 54 % (budky využité ptáky k hnízdění), zcela prázdných budek zůstává ročně zhruba 5 %, cca 12 % budek je využito jinými živočichy, zejména myšicemi (*Apodemus* sp.) a hmyzem, 10 % slouží jen jako nocoviště pro ptáky a zbývajících 19 % není k dispozici z různých důvodů jako je zcizení, úmyslné zničení člověkem, přírodními vlivy (biotičtí a abiotičtí činitelé), nebo z důvodu kácení, kdy jsou budky sundány a čekají na přemístění.

Intervaly odchytů a kroužkování ptáků jsou velmi variabilní z důvodu omezených časových možností kroužkovatelů. Obecně lze říci, že kroužkování v budkách se zaměřuje především na hnízdní období v květnu a červnu, ale jen výjimečně se podaří postihnout veškeré hnízdění. Odchyty do nárazových sítí se uskutečňují hlavně jako součást pravidelně pořádaných akcí pro veřejnost, mezi které patří květnové Vítání ptačího zpěvu, červnová Noční příroda Josefovských luk, říjnový Festival ptačtva a případné další exkurze objednané zejména z řad škol. Odchyty mimo tyto akce se provádí dle časových možností kroužkovatelů a případných dobrovolníků v průběhu celého roku. Díky záznamům z Kroužkovací stanice při Národním muzeu v Praze máme velmi přesnou představu o tom, jak probíhalo kroužkování na území dnešního ptačího parku v historii. Neintenzivněji se kroužkování provádí až posledních 10 let, proto je předchozích údajů poměrně málo.

Do konce roku 2017 v Ptačím parku Josefovské louky kroužkovali tito kroužkovatelé: Hromádko Kamil, Hromádko Miloslav, Kult Jiří, Petera Vladimír, Světlík Pavel, Škobluk Petr, Volf Vojtěch a Zajíc Jiří. Vyléčení a okroužkování ptáci ze záchranné stanice v Jaroměři, kteří jsou občasně na lokalitě vypouštěni, nebyli do příspěvku zahrnuti.

VÝSLEDKY A DISKUSE

První záznamy o kroužkování v širším zájmovém území se datují k roku 1975. V prvních letech zde byla pravidelně kroužkována jen mlád'ata čápa bílého (*Ciconia ciconia*) na hnízdě v bezprostřední blízkosti dnešního ptačího parku na katastrálním území obce Starý Ples, a to až do roku 1995, s výjimkou let 1983–1984 (hnízdlo neobsazeno) a 1991–1994, kdy mlád'ata nebyla značena (Diviš 2011). Ve výše uvedených letech bylo celkem okroužkováno 51 mlád'at. Dále bylo do roku 1990 na rybníce Starý Ples, který se nachází také již mimo vlastní území ptačího parku, okroužkováno 17 labutí velkých (*Cygnus olor*). Z let 1990–1995 pocházejí z katastru Starého Plesu i údaje o kroužkování káně lesní (*Buteo buteo*) v celkovém počtu 13 jedinců. Mezi lety 1996 a 2005 kroužkování na Josefovských loukách a přilehlém okolí ustalo úplně.

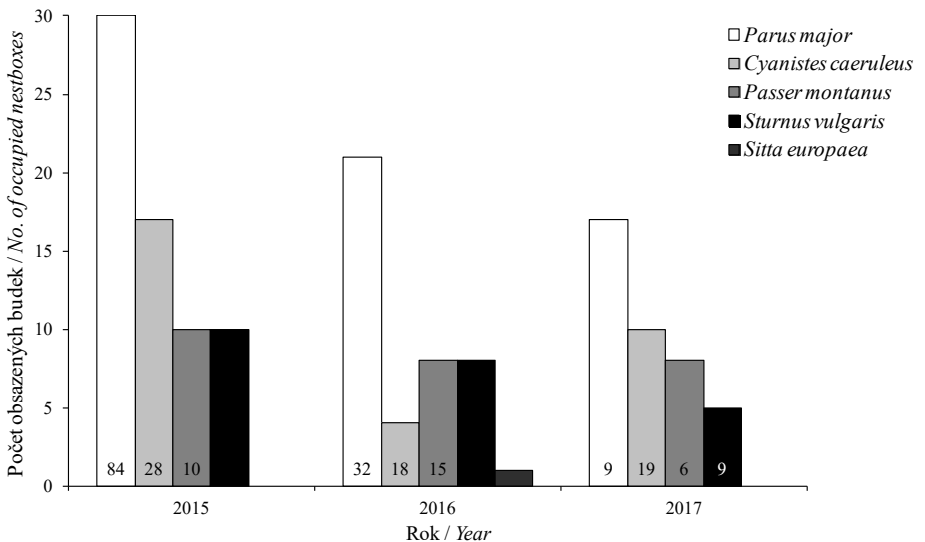
Až od roku 2006 se už dá hovořit o sice nepravidelné, ale již mnohem intenzivnější kroužkovací činnosti, kdy postupně roste počet nově značených ptáků. Celkově bylo v letech 2006–2017 označeno přímo na území ptačího parku 819 jedinců 51 druhů ptáků (tab. 1). V roce 2008 žádná kroužkovací akce neproběhla.

Mezi nejčastěji značené druhy patří zejména budníček menší, který je chytán výhradně do nárazových sítí (137 ex.). Naproti tomu sýkora koňadra je ve větším počtu značená ve stadiu mlád'at na hnízdě (125 kroužkovaných pull.), do sítí bylo odchyceno jen něco přes čtvrtinu kroužkovaných koňader (35 ex.). Za početněji kroužkovaný druh, chytaný pouze do nárazových sítí, lze ještě považovat pěnici černohlavou (*Sylvia atricapilla*, 67 ex.).

Druhy kroužkované zatím v zanedbatelných počtech patří zároveň mezi druhy, u nichž by bylo nejvíce žádoucí získat dosud chybějící zpětná hlášení. Jedná se například o všechny tři druhy místních cvrčilek, čejku chocholatou (*Vanellus vanellus*, 7 hnízdících párů v r. 2019), nebo chrástala polního (*Crex crex*).

Ze zahraničních kroužkovačů byla autorem tohoto příspěvku na Josefovských loukách zatím kontrolována pěníce slavíková (*Sylvia borin*) s nizozemským kroužkem na akci Vítání ptačího zpěvu dne 6. 5. 2017, hlášení o místě a datu kroužkování ale zatím z Nizozemska nepřišlo. Dále budníček menší, který byl označen v severoitalském Mortizollo (vzdálenost 704 km) dne 19. 11. 2014 a kontrolován na Josefovských loukách dne 2. 5. 2015. A do třetice ještě strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*) také značený italským kroužkem ze stanice Mortizollo, jež byl na lokalitě odchycen 1. 5. 2009 kroužkovatelem Vojtěchem Volfem.

Věrnost některých kroužkovaných jedinců k lokalitě Josefovských luk potvrzují například zpětná hlášení samice strnada obecného (*Emberiza citrinella*), která zde byla odchycena 6 let po okroužkování (kroužkována 29. 3. 2011 J. Kultem, kontrolována 11. 5. 2017 P. Škoblukem) a samce stejného druhu po dvou letech (kroužkován 23. 5. 2015 K. Hromádkem, kontrolován 11. 5. 2017 P. Škoblukem) nebo zpětné hlášení brhlíka lesního (*Sitta europaea*), který zde byl kroužkován 23. 8. 2015 J. Kultem a kontrolován na krmítku 12. 12. 2017 P. Škoblukem. Za zajímavý údaj lze uvést i část hejna mlynaříků dlouhoocasých (*Aegithalos caudatus*), která byla odchycena

Obř. 1: Počet obsazených budek sýkorou koňadrou (*Parus major*), sýkorou modřínkou (*Cyanistes caeruleus*), vrbcem polním (*Passer montanus*), špačkem obecným (*Sturnus vulgaris*) a brhlíkem lesním (*Sitta europaea*) v letech 2015–2017. Čísla u báze sloupců udávají počet okroužkovaných mláďat v jednotlivých letech.

Fig. 1: Numbers of occupied nest boxes by Great Tit (*Parus major*), Blue Tit (*Cyanistes caeruleus*), European Tree Sparrow (*Passer montanus*), Common Starling (*Sturnus vulgaris*) and Wood Nuthatch (*Sitta europaea*) in 2015–2017. Numbers of ringed chicks are marked at bases of columns.

na elevátoru a kroužkována v počtu 11 ex. dne 23. 9. 2017 a z nichž je namátkově kontrolováno několik jedinců v průběhu celého roku jak v období hnízdění, tak v zimě u krmítka (např. 27. 12. 2017 – dva jedinci a další dva na jaře 2018).

Kroužkování mláďat a rodičů v budkách probíhá teprve od roku 2016. Předběžné výsledky kontrol značených sýkor koňader a modřinek z budkových populací naznačují, že se místní jedinci stahují na zimu k pozorovatelně, kde je možné je u krmítka snadno odchytávat. Prozatím bylo v zimách 2016/2017 a 2017/2018 zastíženo celkem 8 mláďat koňader a 6 mláďat modřinek celkem ve 3 odchytových dnech. V následujících letech je plánováno získat údaje o míře věrnosti rodišti a přežívání značených jedinců.

Budky v parku představují velkou hnízdní podporu pro dutinové hnízdíče. Stávající okruh, ve kterém jsou budky rozvěšeny, je však třeba udržovat a bylo by vhodné ho i rozšířit, což je zatím nad časové a materiální možnosti. Budky byly vyvěšeny již na podzim 2011, a tak v současnosti vzniká potřeba některé budky doplnit nebo nahradit z důvodů poškození nebo odcizení. Údržba okruhu 90 budek je obsáhlá a v případě pouhého čištění zabere celý den, kroužkování mláďat v budkách je vícedenní záležitost. Druhové zastoupení a počty hnízdicích ptáků v budkách v letech 2015–2017 znázorňuje obr. 1.

ZÁVĚR

Díky jedenáctiletému kroužkování ptáků v Ptačím parku Josefovské louky jsme získali už několik zajímavých zpětných hlášení, která pomáhají vytvářet představu o přežívání a pohybech místních ptačích populací. Ptáci v parku nacházejí atraktivní rozmanité prostředí, o což se snaží současný management parku prostřednictvím řízeného zavlažování, pastvou velkých kopytníků, mozaikovitou sečí travního porostu, hloubením tůní atd.

V rámci kroužkování je v ptačím parku do budoucna plánováno rozšíření cílených odchytů i na druhy, které se běžně ve velkých počtech nekroužkují, konkrétně na dravce, sovy, chřástaly a bahnáky. Dále je zamýšleno i zavedení pravidelné odchytové akce v tahovém období (červenec až říjen), kdy je již možnost chytat migrující jedince a na základě zpětných odchytů zjistit, jaký význam mají Josefovské louky pro protahující ptáky. Součástí by měl být pečlivý sběr biometrických dat. Předpokladem pro realizaci tohoto náročného projektu je vybudování základny pro vícedenní odchty a příprava vhodné metodiky.

SOUHRN

Příspěvek shrnuje historii kroužkování ptáků na území stávajícího Ptačího parku Josefovské louky do roku 2017. První záznamy o kroužkování v zájmovém území se datují k roku 1975. Až do počátku 90. let 20. století zde byly pravidelně kroužkovány jen labuť velká (*Cygnus olor*) na rybníce nedaleko současného ptačího parku a mláďata čápa bílého (*Ciconia ciconia*) na hnízdě ve Starém Plese. Z let 1990–1995 dále existují z katastru obce Starý Ples údaje o kroužkování káně lesních (*Buteo buteo*). Mezi lety 1996 a 2005 kroužkování na Josefovských loukách a blízkém okolí ustalo úplně. Od roku 2006 probíhá v parku nepravidelné, ale již mnohem intenzivnější kroužkování ptáků odchycených do nárazových sítí a mláďat v přibližně 90 vyvěšených budkách,

většinou typu sýkorník. Celkově bylo v letech 2006–2017 označeno 819 jedinců 51 druhů. Mezi nejčastěji kroužkované druhy patří budníček menší (*Phylloscopus collybita*), sýkora koňadra (*Parus major*) a pěnice černohlavá (*Sylvia atricapilla*). Mezi nejzajímavější výsledky kroužkování patří zastižení pěnice slavíkové (*Sylvia borin*) s nizozemským kroužkem v květnu 2017, kontrolní odchyt budníčka menšího kroužkovaného v listopadu 2014 v severoitalském Mortizollo a zastiženého na Josefovských loukách v květnu 2015 (vzdálenosti 704 km), strnada rákosního (*Emberiza schoeniclus*) také značeného italským kroužkem ze stanice Mortizollo, jež byl na lokalitě odchycen 1. 5. 2009 a kontrola samice strnada obecného (*Emberiza citrinella*) v hnízdní době po více než 6 letech od okroužkování.

SUMMARY

This paper summarizes results of bird ringing in the Josefov Meadows Bird Reserve in the period 1975–2017. Only ringed species in period 1975–1997 close by Josefov meadows were Mute Swan (Cygnus olor), White Stork (Ciconia ciconia) and Common Buzzard (Buteo buteo) in the Starý Ples village cadastre. No bird was ringed in period 1996–2005 in area of interest. More regular bird ringing activities have been ongoing since 2006. Birds are captured into mist nets, nevertheless majority of marked Great Tits (Parus major) and Blue Tits (Cyanistes caeruleus) are captured as pullus in breeding nest boxes. A total of 819 individuals / 51 bird species have been ringed from 2006 to 2017. The most commonly ringed species were Common Chiffchaff (Phylloscopus collybita), Great Tit and Blackcap (Sylvia atricapilla). The most amazing recoveries include May control of Garden Warbler (Sylvia borin) ringed in the Netherlands, Common Chiffchaff ringed in Mortizollo (North Italy) on November 2014 and controlled in the Josefov Meadows Bird Reserve on May 2015 (distance 704 km) and female of Yellowhammer (Emberiza citrinella) caught at breeding site more than six years after the ringing at same place.

LITERATURA

- ČSO 2019: *Ptačí park Josefovské louky*. Dostupné na <https://www.birdlife.cz/co-delame/vyzkum-a-ochrana-ptaku/ochrana-lokalit-a-prostredi/josefovskelouky/>. Naposledy navštíveno 1. 9. 2019.
- DIVÍŠ T. 2011: *Čáp bílý v Dolním Pometují: historie a současnost*. Východočeské muzeum, Pardubice.
- MACHKOVÁ J. 2014: *Ptáci hnízdící v budkách v Ptačím parku Josefovské louky*. Diplomová práce, Katedra biologie, Univerzita Hradec Králové.
- ŠKOPEK J. & CEPÁK J. 2005: *Pokyny pro činnost spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea Praha*. Národní muzeum, Praha.

Tab. 1: Přehled počtu okroužkovaných ptáků v Ptačím parku Josefovské louky v letech 2006–2017.

Tab. 1: Numbers of ringed birds in the Josefov Meadows Bird Reserve in the period 2006–2017.

Druh / Species	Rok / Year											Celkem / Total	
	2006	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16		17
1. <i>Sitta europaea</i>										3		3	6
2. <i>Phylloscopus collybita</i>	1	1	10		8	6	14	20	18	21	38		137
3. <i>Phylloscopus trochilus</i>							1				2		3
4. <i>Locustella fluviatilis</i>												1	1
5. <i>Locustella luscinioides</i>								1					1
6. <i>Locustella naevia</i>									1				1
7. <i>Ciconia ciconia</i>												3	3
8. <i>Vanellus vanellus</i>							8					1	9
9. <i>Erithacus rubecula</i>		1			1	5		1	5	4	3	9	29
10. <i>Carduelis spinus</i>												1	1
11. <i>Turdus philomelos</i>											1	3	4
12. <i>Crex crex</i>									1				1
13. <i>Motacilla alba</i>									1				1
14. <i>Turdus merula</i>						1			1	1	2	5	10
15. <i>Regulus regulus</i>	1												1
16. <i>Regulus ignicapilla</i>											1		1
17. <i>Cygnus olor</i>				5									5
18. <i>Alcedo atthis</i>								1	1				2
19. <i>Ficedula hypoleuca</i>											1		1
20. <i>Muscicapa striata</i>											1		1
21. <i>Anthus pratensis</i>						1							1
22. <i>Aegithalos caudatus</i>					2		4	6			4	11	27
23. <i>Remiz pendulinus</i>								2					2
24. <i>Sylvia atricapilla</i>				2	2	1	5	7	5	13	21	11	67
25. <i>Sylvia communis</i>				1			3	5	1		1	4	15
26. <i>Sylvia curruca</i>								1			3	1	5
27. <i>Sylvia borin</i>					2		1		2	1	3	2	11
28. <i>Sylvia nisoria</i>									1				1
29. <i>Prunella modularis</i>						1	1		1			5	8
30. <i>Acrocephalus scirpaceus</i>				7			1				1	3	12
31. <i>Acrocephalus schoenobaenus</i>									1				1
32. <i>Phoenicurus phoenicurus</i>						2	1		5	5	5	6	24
33. <i>Phoenicurus ochruros</i>						2							2
34. <i>Luscinia svecica cyanecula</i>					1								1
35. <i>Luscinia megarhynchos</i>								1			2	3	6

Druh / Species	Rok / Year											Celkem / Total	
	2006	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16		17
36. <i>Dendrocopos minor</i>										1			1
37. <i>Dendrocopos major</i>							1					1	2
38. <i>Emberiza citrinella</i>				1	2	2				2	5	2	14
39. <i>Emberiza schoeniclus</i>	3	2			1	2		2			2	1	13
40. <i>Troglodytes troglodytes</i>		1						2	1	1	1	4	10
41. <i>Poecile palustris</i>						1	1			3	2	1	8
42. <i>Parus major</i>					5	7	4			29	42	73	160
43. <i>Poecile montanus</i>						1	1			3			5
44. <i>Cyanistes caeruleus</i>	5	3			17	2	1			6	35	74	143
45. <i>Periparus ater</i>						1						1	2
46. <i>Certhia familiaris</i>							2				2	1	5
47. <i>Sturnus vulgaris</i>									1			10	11
48. <i>Lanius collurio</i>								1				1	2
49. <i>Passer montanus</i>						2	3			5	15	9	34
50. <i>Lymnocyptes minimus</i>											1		1
51. <i>Carduelis chloris</i>						6	1						7
Celkem / Total	10	8	0	26	16	56	50	42	49	97	176	288	819

